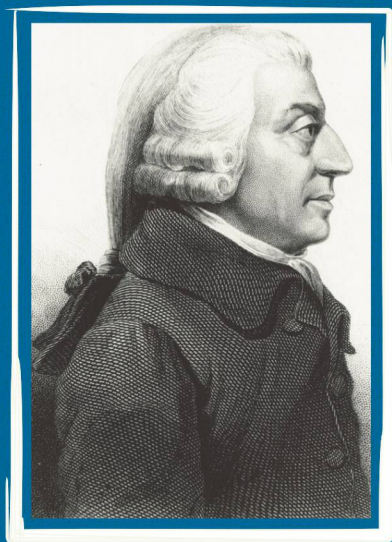

Wiesław Piątkowski

ADAM SMITH

Ekonomia polityczna

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

Wiesław Piątkowski

ADAM SMITH
Ekonomia polityczna

40 LAT

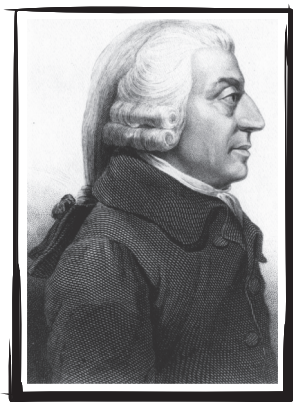
WYDAWNICTWA

UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

Wiesław Piątkowski

ADAM SMITH

Ekonomia polityczna

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

ŁÓDŹ 2013

RECENZENT

Eugeniusz Kwiatkowski

REDAKTOR WYDAWNICTWA UŁ

Dorota Stępień

SKŁAD I ŁAMANIE

AGENT PR

PROJEKT OKŁADKI

Łukasz Orzechowski

© Copyright by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2013

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
Wydanie I. W.06100.13.0.X

ISBN (wersja drukowana) 978-83-7525-803-5

ISBN (ebook) 978-83-7969-125-8

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

90-131 Łódź, ul. Lindleya 8

www.wydawnictwo.uni.lodz.pl

e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl

tel. (42) 665 58 63, faks (42) 665 58 62

Spis treści

Przedmowa	9
Rozdział I. Wprowadzenie	11
1. Biografia Adama Smitha	11
2. Problematyka <i>Bogactwa narodów</i>	13
3. Ogólny charakter rozważań w <i>Bogactwie narodów</i>	14
4. Ewolucja stosunków gospodarczych w Anglii XVIII wieku	15
Rozdział II. Założenia metodologiczne	17
1. Przedmiot ekonomii politycznej	17
2. Motywy działalności gospodarczej	18
3. Ogólny charakter procesu gospodarczego	20
4. „Niewidzialna ręka”	21
Rozdział III. Istota, miara i czynniki wzrostu bogactwa	25
1. Istota i miara bogactwa	25
2. Czynniki wzrostu bogactwa	26
Rozdział IV. Wartość i pieniądz	35
1. Wartość użytkowa a wartość wymienna	35
2. Podstawa wartości wymiennej	36
3. Cena naturalna a cena rynkowa	46
4. Pieniądz	50
Rozdział V. Wzrost bogactwa a jego podział	55
1. Podział bogactwa a teoria wartości	55
2. Płaca, zysk i renta gruntowa jako pochodne wartości tworzonej przez pracę	55
3. Pieniężna i rzeczywista „cena pracy”	57
4. Płaca a proces akumulacji kapitału	57
5. Zysk a procent	61
6. Zysk a proces akumulacji kapitału	61
7. Renta gruntowa	63
8. Konflikt między kapitałem a pracą	67

Rozdział VI. Cechy szczególne reprodukcji w ujęciu Adama Smitha	69
1. Ujęcie pierwsze	69
2. Ujęcie drugie	75
Rozdział VII. Handel zagraniczny	81
Rozdział VIII. Państwo a gospodarka	85
1. Geneza państwa	85
2. Ogólne funkcje państwa	85
3. Dobra ziemskie panującego lub państwa	87
4. Rozrzutność panującego i rządu	87
5. Zasada nieingerencji państwa w gospodarkę	88
6. Urządzenia i instytucje publiczne, które mają ułatwić handel	89
6.1. Określenie dziedzin właściwych dla kompanii akcyjnych	89
6.2. Urządzenia infrastrukturalne	92
7. Idea nauczania powszechnego	93
8. Wydatki państwa jako czynnik kształtowania świadomości społecznej	95
8.1. Problem finansowania instytucji religijnych	95
8.2. Środki walki z fanatyzmem i przesadami	96
9. Prawne ustanowienie stopy procentowej	97
10. Rola państwa w handlu zagranicznym	97
11. Krytyka prawa primogenitury	102
12. Podatki	103
12.1. Zakres rozważań Smitha o podatkach	103
12.2. Ogólne zasady opodatkowania dochodów	104
12.3. Podatek od renty gruntowej	104
12.4. Podatek od zysku	106
12.5. Podatek od płacy roboczej	108
12.6. Pogłówny	108
12.7. Podatki od towarów konsumpcyjnych	109
12.8. Podatek od czynszu z domów	112
12.9. Podatki od majątku	113
12.10. Społeczny aspekt opodatkowania dochodów	113
12.11. Konkluzje	114
13. Dług publiczny	115
Rozdział IX. Idea „naturalnego wzrostu dobrobytu” a historyczna rzeczywistość	119
Rozdział X. Struktura klasowa społeczeństwa a interes publiczny	124
Rozdział XI. Adam Smith a fizjokraci	127

Rozdział XII. Adam Smith a późniejsza myśl ekonomiczna	131
1. Jean Baptiste Say	131
2. David Ricardo	133
3. Jean Charles Léonard Simonde de Sismondi	135
4. Thomas Robert Malthus	135
Zakończenie	137
Bibliografia	139
Indeks osób	141

Przedmowa

Adam Smith był jednym z głównych twórców ekonomii klasycznej. Wywarł on wielki wpływ na rozwój ekonomii, a pewne jego idee nie straciły na znaczeniu do dnia dzisiejszego.

Analizie ekonomii politycznej w jego ujęciu poświęcam niniejsze opracowanie, któremu przyświeca cel dydaktyczny. Zawarłem w nim sporo materiału źródłowego, aby możliwie najściślej przedstawić myśl Smitha i poddać ją w pewnym stopniu ocenie Czytelnika.

Ze względu na genezę bądź recepcję idei ekonomicznych Smitha dokonuję ich porównania z myślą fizjokratyczną oraz poglądami ekonomicznymi J.B. Saya, D. Ricarda, J.C.L. Simonde de Sismondiego i T.R. Malthusa.

W literaturze przedmiotu największe znaczenie mają prace Karola Marksa, które staram się wykorzystać w całej pełni. W pewnym zakresie spożytkowuję też wyniki badań innych autorów.

ROZDZIAŁ I

Wprowadzenie

1. Biografia Adama Smitha

Adam Smith urodził się 5 czerwca 1723 r. w szkockim miasteczku Kirkcaldy, niedaleko Edynburga. Jego ojciec, również Adam, adwokat i kontroler ceł, zmarł na kilka miesięcy przed narodzinami syna. Jego matka, Małgorzata, była córką Johna Douglasa ze Strathendry, zamożnego właściciela ziemskiego.

Prawdopodobnie od 1733 r. Smith uczęszczał do miejskiej szkoły w Kirkcaldy. W 1737 r. został studentem Glasgow College, gdzie w ciągu trzech lat uczył się łaciny, greki, matematyki i filozofii moralnej. Filozofia moralna obejmowała teologię naturalną, etykę, prawo i politykę, a w ramach tej ostatniej także ekonomię. Teologia naturalna traktowała o porządku w chaosie wszechświata.

W latach 1740–1746 Smith odbył studia uniwersyteckie w Oksfordzie, poświęcając wiele uwagi lekturze literatury greckiej i łacińskiej. Zapewne własne doświadczenia nasunęły mu później krytyczne uwagi o większości uniwersytetów jego czasów. „Postępy, jakich w czasach nowożytnych dokonano w różnych gałęziach filozofii, nie zostały osiągnięte na uniwersytetach, chociaż pewna część tych zdobyczy była bez wątpienia ich dziełem. Większość uniwersytetów nie była nawet zbytnio skora do przyjmowania dokonanych już zdobyczy; niektóre z tych uczonych instytucji wołały pozostać przez dłuższy okres czasu azylami, gdzie obalone systemy i przestarzałe przesady

znajdowały schronienie i opiekę, gdy je wygnano już ze wszystkich zakątków świata”¹.

Po skończeniu studiów, Smith wrócił do Kirkcaldy, a dwa lata później przeniósł się do Edynburga. W tym czasie zaprzyjaźnił się z Dawidem Hume’em, co miało duże znaczenie dla jego poszukiwań twórczych. W Edynburgu prowadził wykłady publiczne z zakresu literatury angielskiej, polityki i ekonomii.

W 1751 r. otrzymał stanowisko profesora logiki Uniwersytetu w Glasgow, a w roku następnym objął katedrę filozofii moralnej w tejże uczelni. Pełnił też w niej funkcje organizacyjne: kwestora, dziekana wydziału i wicerektora. Od 1752 r. był członkiem Towarzystwa Literackiego i Towarzystwa Filozoficznego w Edynburgu.

W roku 1759 ogłosił dzieło treści filozoficznej *Teoria uczuć moralnych* (*The Theory of Moral Sentiments*), które przyniosło mu rozgłos i uznanie. Za jego życia to dzieło było wydawane jeszcze pięciokrotnie.

W 1764 r. Smith zakończył swoją karierę akademicką i udał się z młodym księciem Buccleuch, jako jego opiekun naukowy, na Kontynent (z wynagrodzeniem rocznym 300 funtów do końca życia, znacznie przewyższającym wynagrodzenie profesora). Trasa wiodła przez Paryż, Tuluzę, Bordeaux, Montpellier, Genewę i ponownie przez Paryż. W Paryżu poznał Smith fizjokratów – François Quesnay i Anne Jacques Turgot. W roku 1767 wrócił do Szkocji i osiadł w Kirkcaldy. Mając zabezpieczony byt materialny, poświęcił się pisaniu swojego głównego dzieła, rozpoczętego jeszcze we Francji. Dzieło to ukazało się w roku 1776, a jego tytuł brzmi: *Badania nad naturą i przyczynami bogactwa narodów* (*An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*). Za życia autora było ono wydawane w Anglii pięciokrotnie. W innych

---

¹ Adam Smith, *Badania nad naturą i przyczynami bogactwa narodów* [dalej: *Bogactwo narodów*], t. II, Warszawa 1954, s. 509–510. Pisząc o wynagrodzeniach i efektywności pracy nauczycieli uniwersyteckich, Smith zauważył: „W uniwersytecie oxfordzkim już od wielu lat większość publicznie nauczających profesorów całkowicie zrezygnowała nawet z pozorów nauczania” (tamże, s. 496).

krajach ukazywały się jego przekłady. Autor zyskał wielki rozgłos i uznanie².

W 1778 r. Smith otrzymał nominację na pełnomocnika do spraw ceł w Edynburgu. Łączyło się z tym wysokie wynagrodzenie roczne (600 funtów). W związku z tym zrezygnował z dożywotniej renty przyznanej mu przez rodzinę księcia Buccleuch. Z racji pełnienia nowej funkcji przeprowadził się do Edynburga, gdzie zmarł 16 lipca 1790 r.³

2. Problematyka *Bogactwa narodów*

Bogactwo narodów składa się z pięciu ksiąg poprzedzonych *Wstępem i planem dzieła*.

W księdze I jest mowa o podziale pracy jako czynnika wzrostu bogactwa, o wartości, cenie i pieniądzu oraz o podziale dochodu społecznego (płaca, zysk, renta gruntowa).

Księga II obejmuje problematykę akumulacji kapitału, pozostającą w zasadniczym związku z kwestią wzrostu bogactwa omawianą w księdze I.

W księdze III analizuje się relacje między rolnictwem, przemysłem i handlem w dobie średniowiecza i u progu czasów

---

²O wcześniejszych poglądach ekonomicznych Smitha, z okresu przed podróżą do Francji, dowiadujemy się z tzw. *Wykładów w Glasgow*. Są to notatki z jego wykładów na Uniwersytecie w Glasgow, sporządzone przez studenta w 1763 r., odnalezione ponad sto lat później, a opublikowane w roku 1896 przez Edwina Cannana pt. *Lectures on Justice, Police, Revenue and Arms, delivered in the University of Glasgow, by A. Smith, reported by a student in 1763* (Oxford). O zawartości *Wykładów w Glasgow*, w szczególności o ich wątkach dotyczących teorii wartości, pisze Ronald L. Meek, *Studia z teorii wartości opartej na pracy*, Warszawa 1958, s. 61–81.

³Informacje dotyczące biografii Adama Smitha zacytowałem z następujących publikacji: Danuta Petsch, *Słowo wstępne*, [w:] Adam Smith, *Teoria uczuć moralnych*, Warszawa 1989; Jarosław Semkow, *Śladami wielkich ekonomistów*, Warszawa 1988; Donald Rutherford, *Routledge Dictionary of Economics*, London and New York 1995. Charakterystykę osobowości Adama Smitha znajdzie Czytelnik w książce Roberta L. Heilbronera, *Wielcy ekonomiści*, Warszawa 1993.